

Randi Kroken

Nye perspektiver på sosialarbeideres samfunnsoppdrag

RANDI KROKEN
Høgskolelektor/stipendiat ved Høgskolen i Telemark, Institutt for sosialfag, PhD kandidat ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap
randi.kroken@hit.no

.se.flis
.dk.no

Nye ansvarlighetsformer vokser fram som følge av økende fokus på økonomisering og effektivisering i moderne velferdsorganisasjoner. Flere studier viser at helse- og sosialarbeidere oversvømmes av ansvar, mens aktører på administrativt – og politisk plan i offentlige organisasjoner avgrenser seg og delegerer etiske og moralske dilemmaer til yrkesutøvere som selv ikke har den samme mulighet for avgrensning. Endringer i moderne velferdsorganisasjoner utfordrer det sosiale arbeidets selvforståelse på nye måter. Det er derfor grunn til å spørre hvordan sosialarbeidere skal forstå sitt samfunnsoppdrag.

Det vil være avgjørende hvordan vi skal komme til erkjennelse av de faglige og etiske dilemmaer vi står overfor under endrede materielle, økonomiske og mentale vilkår som preger arbeidshverdagen. Hvordan skal evnen utvikles til å se sammenhengen mellom de verdier som ligger til grunn i organisasjoner og vitenskaper som vi sjøl er del av?

Forståelse av erfaringer innenfor det sosiale arbeidet vil ofte ikke erkjennes umiddelbart. Det kan ofte ta lang tid å komme til forståelse. For å kunne erkjenne, kan en måtte lete lenge, skriver filosofen John Lundstøl i ”Kunnskapens hemmeligheter”. Han viser til et sitat i Platons 7.brev: ”*Erkjennelsen blusser opp som en flamme som siden nærer seg selv*” (etter Lundstøl 1999:105). I denne sammenheng vil jeg trekke linjer til Traudl Junge, Hitlers personlige sekretær. Hun gjorde tjeneste som profesjonell sekretær uten å stille spørsmål ved hvilke verdier hun bidro til å realisere. Det var først da hun i ett øyeblikk så minnesplaketten etter Sophie Scholl at hun skjønnte det kunne ha vært henne. Sophie Scholl var en tysk student som var medlem av en antinazistisk gruppe: ”Den hvite rose”. Hun ble dømt til døden, for forræderi, og henrettet 22 år gammel. Scholl var på Junges egen alder og hadde ofra livet i kampen *mot* det samme regimet, som hun sjøl hadde tjent. Hun kunne ikke lenger skyldte på alderen. Slik ble erkjennelsens flamme tent, og den sloknet seinere aldri. Traudl Junge jobbet resten av sitt liv med den erkjennelse hun fikk i møte med Sophie Scholl (Rothemund etter Breinersdorfer 2005, Junge etter Müller 2002, Aftenposten 25.november 2002).

Traudl Junges deltakelse i arbeidslivet hindret henne i å erkjenne eget bidrag til at overgrep skjedde i en større sammenheng. Selv om Junges historie er hentet fra en mer dramatisk kontekst enn de nordiske velferdsstater, er det likevel etter min mening grunn til å stille spørsmål ved hvilke elementer som bidrar til å tilsløre maktinteresser i det sosial arbeidet. Jeg mener det i dagens nordiske sammenheng kan være grunn til å spørre hva det er som gjør at temaer som ”kvalitet, empowerment og brukermedvirkning” har fått stor utbredelse når det samtidig foreligger det mellom annet studier fra Storbritannia som viser hvordan nye styringsstrukturer har påført profesjonelle en ”påtvunget ansvarlighet” (eng. ”coercive accountability”). Dette er prosesser som i høy grad ikke er erkjent, men som paradoksalt nok uttrykkes som ”fleksibilitet, empowerment eller kvalitetskontroll” skriver Shore og Wright (2000:57). Er det ikke også grunn til å spørre om det kan være tilvarende tilslørende framstillinger innenfor nordiske velferds kontekster? Og en kan stille spørsmål ved om hvordan det er mulig å ”myndiggjøre” som sosialarbeider, dersom en sjøl er i en påtvunget situasjon?

Jeg vil i denne artikkelen spørre hva som kan gjøre det mulig å utvikle og opprettholde en selvforståelse som kan bidra til å opprettholde en kritisk erkjent praksis. Jeg oppfatter at det er mange forhold i framtidens sosiale arbeid som kan true en slik åpen erkjennelsesprosess. Jeg vil vise hvor avgjørende det er for det sosiale arbeidets framtid at vi i større grad erkjenner ”makt” som et fenomen som har direkte betydning for egen muligheter til endring av praksis. Prosjektet: ”Maktens samvittighet” (Vike m.fl.2002), knytta til den norske makt-og demokratutredningen ”avslørte” og utforsket viktige sider ved det sosiale arbeidets karakter. Erkjennelse av maktens virkninger kan få betydning for sosialarbeideres handlingsrom og innflytelse på eget arbeid i framtida. Anerkjennelse på relasjonsnivå betinger imidlertid erkjennelse på individnivå. Hvis ikke en erkjenner, har en heller ikke muligheter for å anerkjenne

(Schibbye 2002). Dersom en ikke erkjenner hindringer som står i veien for å utvikle og endre verden forblir tingene ubevisste og ukjente. Og uten at vi anerkjenner andre, ja, intet grunnlag for det sosiale arbeidets framtid. Schibbys begreper bygger på et dialektisk -og vitenskapsteoretiske grunnlag. Og selv om Løvlie Schibbys arbeid primært retter seg mot å forstå relasjonelt arbeid, har hun en grunnleggende antagelse om at forståelse på et praktisk nivå innebærer at alle de handlinger alltid kaster lys tilbake på personen som utøver handlingen. Dette innebærer at all forståelse er selvforståelse. Handlinger kan ikke løsrives fra personlige væremåter, og vil alltid reflektere hvilke relasjoner enkeltmennesker har til ulike fenomener i verden.

I forlengelsen av dette bør sosialarbeidere være opptatt av hvordan strukturelle forhold innvirker på de hverdagslige forhold. Den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1994, 2000) er kanskje den som framfor noen har lært oss hvordan de store strukturer skriver seg inn i våre kroppslige disposisjoner og holdninger. Sosialarbeideren Laila Aamodt (2005) har i boka ”Familien mellom mange hjelpere” vist hvordan Bourdieus begreper om makt har relevans for sosialarbeideres praksis innenfor en byråkratisk ramme. Hun viser også hvordan det å erkjenne slike rammer paradoksalt nok kan gi grunnlag for å samarbeid og anerkjennelse i et sosialfaglig arbeid.

Makt og samvittighet

Studien ”Maktens samvittighet”, der jeg også var delaktig, viser hvordan den enkelte grasrotarbeiders samvittighet utgjør viktige forutsetninger for maktens utbredelse. Jeg vil forsøke å vise hvordan sosiale arbeidet kan forstås i lys av samhandling som skjer på tvers av hierarkiske nivåer.

Slik Joakim Palme understreket i sitt foredrag ved konferansen i Lillestrøm er kravene som rettes mot velferdsstaten økende. De nordiske velferdsstatene har vært så vellykkede at de i en verdensammenheng kan betegnes som ”klassens lys” som Palme påpekte. Forestillinger og forventninger til at velferdsstaten har ansvar overfor borgere i sin alminnelighet tas for gitt. Med dette som bakgrunn kan vi forstå at det har vært mulig å transportere dilemmaer nedover i den norske velferdsstaten i et stort omfang, slik det beskrives i ”Maktens samvittighet”. Det synes å være knyttet en allmenn forestilling i Norge som har en dyp foranking i befolkningen at statens oppgave er å oppfylle en ambisjon om velferd for alle (Vike mfl. 2002, Vike 2004). Selv om velferdsstaten, som moderne organisasjon, er lukket i økonomisk fortstand framstilles den i et nedenfra perspektiv på mange måter som grenseløs, og dette får implikasjoner for ansattes opplevelser av ansvar førstelinjetjenesten.

Litt kort kan det sies at vi ”har tatt farvel med folkestyret” (Tranvik og Selle 2003). Det foretas ikke eksplisitte prioriteringer på politisk eller ledende administrativt nivå. Dette medfører at det er grasrotarbeidere som først og fremst møter kapasitetsproblemer i velferdsstaten, og når ansatte på grasrotnivå prøver å meddele seg om mellom annet kapasitets problemer på møter eller i kollektive fora, blir dette oppfatta som

”syting og klaging” av administrative ledere. Dette fører til at grasrotarbeidere etter få forsøk oppgir initiativ til meddelelse. Slik blir meddelelsene i svært liten grad gjort til gjenstand for (offentlige) samtaler i organisasjonen (Vike m.fl. *ibid.*, Vike 2004).

Opplevelse av moralske dilemmaer på grasrotnivå omformes og entydiggjøres gjennom stilltiende prosesser til et entydig økonomisk kalkylespåk på administrativt og politisk toppnivå i velferdskommunen. Sagt med andre ord: Jo lenger opp i hierarkiet, dess mer entydig og effektivt blir fenomenene omtalt. Ett uttrykk for dette kan sies slik, ut fra en sosialarbeiders synspunkt Vike (m.fl. 2002:200):

Det har skjedd en endring med meg. Jeg var borte fra jobben i 2 dager, og det gjorde ikke det spøtt. Det er første gang jeg ikke har brydd meg. (...) Men så tenker jeg, hvis ikke jeg gjør jobben, så går det utover andre. (...) det er en likegyldighet som jeg ikke likte helt. Egentlig så trives jeg godt. Jeg har syntes det har vært spennende og utfordrende. (Får tårer i øynene) Her sliter vi oss ut for å få til gode arbeidsforhold. Men hvorfor skal jeg slite så hardt i en kommune som setter så lite

Når den enkelte yrkesutøvers slites ut gjennom egen arbeidsinnsats og samtidig opplever at ingen setter pris på denne innsatsen, begynner tvilen å få feste. Ansatte i helse- og sosialsektoren på grasrotnivå sosialsektoren strekker seg langt. Dette er også bekreftet av andre forskere for eksempel i den norske maktutredningens sluttrapport (Norges offentlige utredninger 2003:19, Szebehely 2000). Kjønn spiller en vesentlig rolle. Menn innehar systematiske posisjoner innenfor høyere administrativt – og økonomisk orienterte sjikt i organisasjonen, mens kvinnene utgjør majoriteten på lavere hierarkiske nivåer. Konkret ansvarsutøvelse i helse- og sosialsektoren blir omformet til å dreie seg om ”styringsproblemer” på høyere politiske nivåer. Dette bidrar til å skape avstand mellom ulike verdener i offentlig sektor, og bidrar dypest sett til å splitte makt og ansvar i organisasjonen.

Harald Grimen (2005) peker på hvordan nye styringsformer kan bidra til en potensiell nedbygging av profesjonene generelt. Grimen sier (etter Welsh og Pringle (2001:178)) at helsevesenet styres etter ”economic and performance accountability”. Dette går på bekostning av sosial, fysisk og menneskelig kapital. Dersom sosial og menneskelige kapitalformer ikke anerkjennes, vil dette bidra til å underminere tillit og gjensidige forpliktelser som vil resultere i demoralisering og fragmentering i organisasjonen. Styringsformenes fokus på ”economic and performance accountability”, for eksempel innenfor ”New Public Management”(NPM) generelt, men også evidensbasert virksomhet rettet mot ”performance accountability” spesielt hevder Grimen. ”New Public Management” vektlegger særlig ”economic accountability”, og dette bidrar i større grad til at profesjonseksterne evalueringskriterier legges til grunn. Dette kan ses som et uttrykk for mistillit til profesjonenes evner og vilje til å holde orden i eget hus, hevder Grimen. Slik blir: ”the social responsibility of doctors, nurses, and

other staff – their professionalism – (...) devalued by focussing primarily on economic and performance accountability”, sier Welsh and Pringle (op.cit).

En slik fragmentering kan bidra til en opplevelse av hykleri i organisasjonen; en oppfatning av det ikke er grunn til å tro på fagre løfter og politisk valgflesk når virkeligheten i arbeidshverdagen ikke stemmer overens. På alle områder der den universelle velferdsambisjonen er mest kostnadskrevende, blir grenseløsheten og ansvarsoversømmelsen aldri et tema for samtale. Det reises ikke spørsmål om ”når er det gjort nok i en gitt sak i barnevernet eller når er det skandaløst mangelfullt?”, sier Vike (2004:35). Og når vi er vitne til at norske sykehus har gjort forsøk på å spekulere i uriktige diagnoser som etter DRG-systemet for å gi mest utbytte, kan en vel med rette kunne si at ”kynismen brer seg” (Vike 2004:80). Dette er også problemstillinger som har vært breitt drøfta av bl.a. Nils Brunsson (1989) i boka: ”The organization of hypocrisy: talk, decisions and actions in organizations”. Brunsson viser hvordan organisasjonene generelt forsøkes legitimert gjennom inkonsistente og konfliktfylte verdier. Etter hvert brer det seg en mistro til hva som omtales og besluttes i den enkelte organisasjon. Tilsvarende problemstillinger er også fulgt opp gjennom Nils Brunsson og Johan P. Olsens deltakelse i den svenske maktutredningen (1990).

Det interessante ved utforskning av norske velferdsorganisasjoner er at det *både* skjer en entydiggjøring og intensivering av tjenestene, samtidig som det skjer en tilføring av emosjonalitet, og ekspressivitet. Systemverden koloniserer *ikke* ensidig livsverden (Vike m.fl.2002, Sørhaug 1996). Ett av hovedfunnene at intensiveringsprosessene i velferdsstaten medvirker til at dette mobiliserer ansatte; de strekker seg langt, gjennom at de enkeltes personlige samvittighet vekkes. Dette er et framtreddende kjennetegn ved arbeidsdelingen i kommunalt brukerorienterte tjenester i helse- og sosialsektoren som ytes i en direkte ansikt til ansikt kontakt. Maktens samvittighet utgjør en viktig bærebjelke i velferdsstaten. Og velferdsstaten overlever godt ”på grunn og ikke på tross av” ansattes innsats. Det er uttrykt på denne måten i sluttrapporten til den norske makt- og demokratiutredningen (Norges offentlige Utredning 2003:19:29): ”Derfor er det først og fremst kvinners omsorgsressurser som blir utnyttet og oppbrukt når velferdsstatens oppgaver og krav går lenger enn bevilgningen sier”.

I lys av betraktningene ovenfor utgjør makt og penger viktige forutsetninger for hva ansatte tar ansvaret for. Det er dette som er Jorun Solheims (1999, 2002) poeng i hennes utlegning av ”makt”. Hun sier at ”makt” er en adgang til å kunne definere andres grenser og andres rom. Det skapes grenser som defineres gjennom å stenge andre ute, og gjøre deres handlingsrom mindre (Solheim 1999). Slik annulleres andres grenser og ødelegger deres rom for selvforvaltning (Solheim *ibid*). Ansvarsoversømmelsen i velferdskommunen kan forstås som en nedbryting av så vel faglige som personlige

1 Et poengutregningssystem brukt i norske sykehus der ulike medisinske behandlingsmåter gis poeng etter fastsatte scorer. Behandling av visse diagnoser gir flere poeng og utløser derfor også flere midler enn andre diagnoser (nærmere forklaring og illustrasjon, se Vike 2004:79)

grenser (Vike m.fl. 2002, Vike 2004). Slik er maktbegrepet forbundet med: ”eksklusjon, underordning og invasjon”(Solheim ibid).

De vestlige velferdsstater, og i særdeleshet de nordiske velferdsstater, har likevel på en unik måte, historisk sett bidratt til i stor grad å sikre rettferdighet for alle, gjennom å utvikle prosedyrer for å skape likhet. Samtidig har det vært nødvendig å sikre individuelle rettigheter, for eksempel sikring av kvinners autonomi i det private rom gjennom å sikre særskilte, offentlige retter (Habermas 1996: 271). Dette viser at det har pågått en kamp om anerkjennelse, sier Habermas. I det øyeblikk kvinner gis særskilt vern får dette også konsekvenser for menns selvforståelse og opplevelse av det rom de har til rådighet. Når kvinner tar større rom, får dette konsekvenser for menns rom og dermed for deres selvforståelse. Og kanskje enda mer brennbart er vår selvforståelse i forhold til innvandrere og asylsøkere som vår neste. Habermas gir uttrykk for sin bekymring når det gjelder hvilken retning vestlige sosialstater står i fare for å utvikle seg i en negativ retning mot det han kaller ”europaisk velstandssjåvinisme”, gjennom den en skjerpet innvandringspolitikk vi er vitne til i de europeiske stater (Habermas (ibid). Habermas viser hvordan det innenfor velferdsstatenes historiske utvikling har funnet sted det han benevner som ”en kamp om anerkjennelse”. Det pågår en kontinuerlig kamp om hvem som skal omfattes av velferdsstatens goder.

Å erkjenne en kamp om anerkjennelse

Habermas (1973) viste i sitt essay: ”Erkjennelse og interesse” hvilken betydning det har å avdekke hvordan erkjennelse er knyttet til interesser, for å bli i stand til å utvikle kritisk orienterte vitenskaper i ”en frigjørende erkjennelsesinteresse”(1973). Ikke bare har disse betraktningene gyldighet for utvikling av velferdsstaten, men er like viktig for å forstå vitenskapelig praksis. Habermas viser hvordan positivismen hadde gjennomtrengt sosialvitenskapene og foretatt et epistemologisk skille mellom erkjennelse og interesse.

Det er hva vi fokuserer som er det avgjørende, sier Habermas (1973). Her stilles vi overfor valg. Den norske filosofen Hans Skjervheims sier i sitt oppgjør med positivismen at vi kan ikke velge om vi vil være engasjert. Valget dreier seg om *hva* vi vil la oss engasjere oss i. Skjervheim sier ([1957]1996:81): ”*Det første som må veljast, er sjølv å ta valet*”. Slik blir vi ansvarlig for *hva* velger å fokusere på, og hva vi skal interessere oss for. Jeg vil her henvise til Siri Meyers (Norges offentlige utredninger 2003:19:64) perspektiver på makt som retter oppmerksomheten mot en ny maktforståelse:

Det finnes intet samfunn uten makt og ingen makt uten samfunn. De to tingene hører sammen. Makten er en uløselig del av det sosiale liv. Men det finnes ulike former for makt. Makt som innsnevrer, kontrollerer og lukker og makt som åpner, inspirerer og beruser. Den siste makten gir selvtutfoldelse og individuell frihet; den første blokkerer for livsbegjær og skaperkraft. Analytisk er det viktig å skille dem ad. I det sosiale liv er de derimot uløse-

lig vevet sammen, i en symbiose av skapelse og destruksjon. Noe gammelt må dø for at noe annet kan spire.

Meyer fokuserer på betydningen av få øye på det som er levende og vitalt mennesker imellom. At det som skal interessere oss er å utvide dette. Jeg oppfatter at Meyers mener at en utvidelse av det sosiale rom befinner seg innenfor en livsverdenslogikk vil medføre at "noe gammelt må dø". Her kan Jorunn Solheims (1999, 2002) maktbegrep trekke forbindelseslinjer til forholdet mellom makt og grenser. I det øyeblikk noen utvider eget rom, vil dette medføre at det begrenser andres rom. En romutvidelse kan bety grensereguleringer og innskrenkelse av rommet for andre. En slik erkjennelse innebærer at en må kjempe med etablerte grenseforvaltninger og beherskelse av ulike (livs) rom. Jeg mener at det er et problem at forskere interesserer seg i større grad for makta som utspiller seg lavest i byråkratiet, for eksempel sosialarbeidere i forhold til brukere. Interessen er ikke like stor grad når det gjelder hvilke virkninger økonomiske og administrative styringssystemer (for eksempel NPM)² har for det sosiale arbeidet.

Strukturelle mønstre i det sosiale arbeidet

Jeg mener at forskere generelt og sosialarbeidere spesielt i større grad må erkjenne hvordan samfunnmessige strukturer utgjør viktige forutsetninger for våre praktiske handlinger. Den afghanske forfatteren Idries Shah (1978 etter Lessing 1997) illustrerer sammenhengen mellom det individuelle og det strukturelle slik:

Både enkeltindivider og grupper må lære at vi ikke kan reformere samfunnet, og heller ikke forholde oss naturlig til andre, med mindre vi har lært å se og regne med mønstrene til de forskjellige tvangssituasjoner, formelle og uformelle, som styrer oss. Uansett hva vår fornuft sier, vil vi alltid falle tilbake til lydighet mot tvangens utøvere, så lenge dens mønstre også finnes i oss selv

Det er en utfordring å avsløre hvordan politiske og økonomiske strukturer nedfeller seg i oss som enkeltmennesker. Historien om Traudl Junges evinnelige strev var å finne forklaringer på hvorfor hun ble forblindet av Hitler (Aftenposten 25.november 2002). Hun gikk tilbake i egen livshistorie blant annet ved å se på hvilken betydning det hadde hatt at hun hadde vokst opp under en morfar som hadde vært general under et autoritært regime. Og som enslig, var Traudls mor og Traudl selv økonomisk avhengig av morfaren. Det kan være avgjørende å forstå historier, slik som Traudl Junge historie.

2 En modell importert fra privat til offentlig sektor der målsettingen er å fremme administrativ modernisering med henvisning til behovet for en kostnadseffektiv forbedring av totaløkonomiens virkemåter. Modellen innebærer en utvidelse av profesjonelle lederes kontroll over kvantitative resultatindikatorer og effektivitetsmål som incentiver til å motivere og disiplinere ansatte (Eriksen 1993:74).

Da kan vi i større grad bli i stand til å avsløre hvilke hindringer som står i veien for oss sjøl for å kunne frigjøre oss fra makt og dominans. Først da kan vi ha muligheter til å vinne ”erkjennelse av vår egen lydighet overfor tvangens og maktens utøvere” (Shah op.cit). Men i dette ligger det en forutsetning om at vi må begynne med oss sjøl, og dette kan koste. Det er ikke til å kimse av å utfordre den makt som befinner seg innenfor en stor organisasjon som velferdsstaten.

Boka: ”Varslere – Om arbeidstakere som sier i fra” av Skivenes og Trygstad (2006) – En undersøkelse viser at 1/3 av de ansatte innenfor kommunalt undervisning, barnevern og pleie-og omsorg viser er redde for å si i fra om det de opplever som kritikkverdige forhold. Det er mange momenter som må gjennomtenkes før en ”varsler”. Skivenes og Trygstad (ibid: 177 etter Hunt and Campell 1998: 158) henviser til en sosialarbeider i England som begrunner hvorfor han er forsiktig med å varsle: *”One chooses one’s battle-but you could find a battle every day if you put your mind to it”*. Det å melde fra kan innebære en risiko. Skivenes og Trygstad (ibid) forteller en annen historie om en sak som ble rullet opp i England på 1990 tallet, der barnevernarbeidere gikk til avisene og meldte fra om omfattende seksuelt misbruk av barn i barnevernsinstitusjon. Barna ble utnyttet på det groveste. Ledelsen, som hadde mye å tape på at dette ble offentlig, angrep barnevernarbeiderne med at dette var et forsøk fra politisk høyreside om å sverte det venstrestyrte Islington. Barnevernarbeiderne fikk trusler fra flere hold om å bli skutt og mishandlet. Men så vel de barnevernansatte som avisene holdt fast ved påstanden om overgrep i den aktuelle institusjonen. Og etter 3 års tid fikk barna som ble utsatt for overgrepene en offentlig unnskyldning for de overgrep de var utsatt for.

Og selv om denne historien er en historie om at det nytter å varsle, er det samtidig viktig å erkjenne at det oftest er de som har makt til å definere som bestemmer hva som gjelder. Eller sagt treffende av Olav Korsnes (2002) på et seminar om Bourdieu: ”Skammen faller på den som avslører”. Det kan være avgjørende å erkjenne den risiko for at det en sjøl som må bære skammen for å ha avslørt kritikkverdige forhold i et ønske om å gjøre ”det gode”.

Kritisk erkjennelsesinteresse

Med tanke på at sosialarbeidere skal greie å utøve mer innflytelse på det sosiale arbeidets framtid, er det verdt å legge vekt på det som Joakim Palme (2006) understreket at sosialarbeidere bør ”arbete lite hårdare” for tydeligere å vise konsekvensene av rådende politikk. Det er en utfordring å vise at metoder ikke virker, og at dette ikke bare har å gjøre med den enkelte sosialarbeider, men er knytta til sammenhenger i samfunnet for øvrig. Samtidig bør vi erkjenne at vi bør ta oss i vare for ikke å bli mer opptatt av å endre andre enn oss sjøl. Vi må begynne å endre strukturer i oss sjøl for å kunne komme til en ”kritisk erkjennelsesinteresse” (Habermas 1973). Det er endring av seg sjøl som bidrar til andres forandring (Schibbye 2002). Slik skapes bidrag til en ”kritisk erkjen-

nellesinteresse” innenfor det sosiale arbeidet. Det er et hardt arbeid å ta inn over seg virkelighetens vilkår, og samtidig våge å ha mot til å tro på det som Habermas (1985) kaller for de ”utopiske energier”. Solidaritet kan bare skapes gjennom å få innflytelse over penger og makt som styrer systemverden.

Slik jeg beskrev det innledningsvis i fordraget/artikkelen utfordres profesjonelle i økende grad av at ”ansvarlighet” dreies fra et moralsk fokus til en ansvarlighet som i høyere grad kan karakteriseres som ”performance and economic accountability” (Welsh and Pringle 2001:178). Profesjonelle utøvere utvikler væremåter som innskriveres automatisk i profesjonell praksis ”*within a network og accountability and governs professional conduct at a distance*” (Fournier op.cit: 280). Fournier som er inspirert av Foucaults begrep om ”governmentality” (Fournier 1999 etter Rose 1989) viser hvordan profesjonelle utøvere, historisk sett, har utviklet seg fra å være rettet mot en ytre selvdisiplin til at ytre strukturer internaliseres og utøverne disiplineres. Prosessene virker på mer skjulte, indirekte og paradoksale måter enn tidligere (Fournier 1999). På en side framstår profesjonelle, med personlig orienterte væremåter med vektlegging av egen autonomi. Samtidig representerer dette en forlengelse av en disiplinær logikk som styrer den enkeltes opptreden på avstand, mellom annet gjennom økonomisk styring ovenfra (Fournier op.cit: 282). Dersom det nordiske sosiale arbeidet skal overleve i et framtidig Norden, er det helt avgjørende å erkjenne de mange skjulte og disiplinerte prosesser som sosialarbeidere eksponeres for.

Referanser

- Aamodt, L. (2005) *Familien mellom mange hjelpere: refleksjoner i sosialfaglig arbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Aftenposten(2002) 25. november (Per Haddal): Junges testamente – Forblindet av Hitler
- Bourdieu, P. (1994) *Distinction. A Social Critique of the Justment of Taste*.
- Bourdieu, P. (2000) Den maskuline dominans, Pax Forlag, Oslo.
- Brunsson, N. (1989) *The organization of hypocrisy: talk, decisions and actions in organizations*; translated by Nancy Adler. Chichester : Wiley
- Brunsson, N og Olsen, J.P. (1990) Makten att reformera : intressen, institusjoner och näringspolitik/redaktörer (Maktutredningens publikationer). Stockholm : Carlssons
- Eriksen, E.O, (1993) *Den offentlige dimensjon : verdier og styring i offentlig sektor. Ledelse, organisasjoner og styring (LOS)*. Oslo: TANO
- Foucault, M. (1979) *Dicipline and Punish. The birth of the Prison*. Hammondsworth: Penguin Books
- Fournier, V.(1999) “The appeal to ‘professionalism’ as a disciplinary mechanism” *The Sociological Review*, May vol. 47:2
- Grimen, H. (2005) Profesjonsetikken sitt grunnlag. Høgskolen i Oslo. Senter for profesjonsstudier – et debatt innlegg
- Habermas J. (1973) *Erkenntnis und Interesse : mit einem neuen Nachwort / Frankfurt am Main : Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft ; 1 Suhrkamp*
- Habermas, J. (1985) Velferdsstatens krise og uttømmingen av de utopiske energier (Die Krise des Wohlfahrtsstaates und die Erschöpfung utopischer Energien. I *Die neue Uniübersichtlichkeit, Kleinen politische Schriften V*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main). I Kalleberg, R. (1999) *Kraften i de bedre argumenter*; oversatt av Are Eriksen. Oslo: Ad notam Gyldendal
- Habermas, J.(1996) Kampen om anerkjennelse i den demokratiske rettsstat (Kampf um Anerkennung im demokratischen Rechtsstaat. I *Die Einbeziehung des Anderen*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main). I Kalleberg, R. 1999. *Kraften i de bedre argumenter*; oversatt av Are Eriksen. Oslo: Ad notam Gyldendal
- Hunt G. og Campell, I. (1988) Whistleblowing in Child Protection Services. I Hunt G. (red.): *Whistleblowing in Social Services*. London: Arnold
- Junge,Traudl (unter Mitarbeit von Melissa Müller) (2002) *Bis zur letzten Stunde, Hitlers Sekretärin erzählt ihr Leben*, München, Claassen.
- Lessing, D. (1997) *Skyggevandring: annet bind av min selvbiografi, 1949-1962*. Oslo: Gyldendal
- NoU (2003) Makt og demokrati: sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen : utredning fra en forskergruppe oppnevnt ved kongelig resolusjon 13. mars 1998: avgitt til Arbeids- og administrasjonsdepartementet 26. august 2003. Norges offentlige utredninger; 2003: 19. Oslo
- Korsnes, O. (2002) Om symbolsk makt, skandale og skam. Det er ikkje berre barn og fulle folk som fortel sanningar-av og til gjer også politikarar det”. Foredrag på seminaret ”*Pierre Bourdieu-og det norske maktfelt*”- Stalheim 27.-29.september 2002,
- Lundstøl, J. (1999)*Kunnskapens hemmeligheter*, Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Meyer, S. (2003) Særuttalelse i Makt og demokrati, se ovenfor
- Palme, J. (2006) Kjennetegn ved de nordiske velferdsstatene. Før, nå og tendens i framtiden. Hvilke veiskiller ser vi, verdimeisig, organisatorisk og vitenskapelig. Paper presentert på Nordisk konferanse om Framtidsperspektiver på det sosiale arbeidet i Norden. (Forum for sosialapedagoger (NFFS) og Nordiske Sosionomforbunds Samarbeidende komité (NSSK)
- Rose, N. (1999[1989]) *Governing the Soul. the shaping of the private self*. London: Free Association Books
- Rothemund, M. (2005) (regi) *Sophie Scholls siste dager* etter et manuskript Fred Breinersdorfer. 2005. Atlantic Film
- Schibbye, A.L. (2002) *En dialektisk relasjonsforståelse i psykoterapi med individ, par og familie*. Oslo: Universitetsforl.(2. opplag)
- Szebehely, M. (2000) Åldreomsorg i förändring – knappare resurser och nya organisationsformer. I Szebehely, M (red) *Välfärd, vård och omsorg*. Sveriges offentlige utredninger 2000:38. Kommittén Välfärdsbokslut (s 171-223). Stockholm: Fritzes.
- Shah, I. (1978) *Dreams of Caravans*. London, Octagon Press
- Shore, C. og S. Wright. 2000.”Coercive Accountability: the Rise of Audit Culture in Higher

- Education” I Strathern, Marilyn *Audit cultures: anthropological studies in accountability, ethics and the academy / edited by*. London : Routledge, 2000, s. 57-89
- Solheim, J. (1999) *Makt som grense*. Konferansen: ”Usynlige grenser-kjønn og makt. Oslo 11.-12.oktober 1999. Arrangør: Makt -og demokratiutredningen i samarbeid med programstyret for ”Kjønn i endring” i Norges Forskningsråd.
- Solheim, J. (2002) Kjønn, kompetanse og hegemonisk makt. I A. L. Ellingsæter og J. Solheim (red.). (2002) *Den Usynlige hånd? : kjønnsmakt og moderne arbeidsliv*. Oslo : Gyldendal akademisk
- Skivenes, M og Trygstad S.C. (2006) *Varslere : en bok om arbeidstakere som sier ifra!* Oslo: Gyldendal akademisk
- Skjervheim, H. ([1957]1996) *Deltakar og tilskodar I Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Aschehoug & Co (Tidl. utgitt på Johan Grundt Tanum Forlag (1976).
- Sørhaug, Chr. (1996) *Om ledelse : makt og tillit i moderne organisering*. Oslo: Universitetsforlaget
- Tranvik og Selle. (2003) *Farvel til folkestyret. Nasjonalstaten og de nye nettverkene*. Oslo: Gyldendal. Norsk Forlag AS
- Vike, H. m. fl. (2002) (Bakken, R., Brinchmann A., Haukelien, H., Kroken, R.) *Maktens samvittighet*, Gjøvik: Gyldendal akademisk
- Vike, H. (2004) *Velferd uten grenser. Den norske velferdsstaten ved veiskillet*. Oslo: Akribes forlag
- Welsh, T og Pringle, M. (2001) *BMJ*, 323, 28. juli:178: Social capital

same time as they, themselves, are governed and forced into a “coercive accountability”? In order to be able to realize these complex processes, we need to ask what mandate society has given social workers.

Summaries

Fundamental changes in public welfare organizations grounded in economic efficiency affects public health and social workers’ practical work. One consequence of this is that the organizational structures undermine social responsibility and lead to fragmentation of social work practice. It also creates a new type of accountability governed at a distance, and forms professional identity, conduct and practice according to what is appropriate in the dominant economic structures. At the same time many social workers express the importance of empowering users. How is it possible for social workers to empower users at the